

Usul İslam Araştırmaları

ISSN 1305-2632 | e-ISSN 2147-8279

Ekim/October 2022, 38 (38): 139-170

Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesinin Yönetimsel Açından Değerlendirilmesi

Evaluation of the Hafız Project Together with Formal Education from
Administrative Perspective

Rahime Kuloğlu

Doktora Öğrencisi, İstanbul
Sabahattin Zaim Üniversitesi, Felsefe
ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı,
rahimekuloglu@std.izu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2087-332X

Faruk Kanger

Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul
Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami
İlimler Fakóltesi, Felsefe ve Din
Bilimleri Ana Bilim Dalı,
faruk.kanger@izu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1672-7784

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 23 Temmuz/July 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 27 Ağustos/August 2022

Yayın Tarihi/Published: 01 Ekim/October 2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Ekim/October

Cilt/Volume: 38

Sayı/Issue: 38

Sayfa/Pages: 139-170

Cite as/Atıf: Kuloğlu, Rahime-Kanger Faruk. “Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesinin Yönetimsel Açından Değerlendirilmesi [Evaluation of the Hafız Project Together with Formal Education from Administrative Perspective]”. Usul İslam Araştırmaları-Usul Islamic Studies 38/38 (Ekim 2022): 139-170.

<https://doi.org/10.56361/usul.1145930>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Rahime Kuloğlu-Faruk Kanger).

Öz

Türkiye’de 2014-2015 eğitim öğretim yılından itibaren İmam Hatip Ortaokullarına devam eden öğrencilere eğitimlerine ara vermeksizin hafızlık yapma imkânı verilmiştir. Örgün eğitim ile birlikte hafızlık eğitimi imkânı sunan İmam Hatip Okulları Millî Eğitim Bakanlığı tarafından proje ortaokulu kapsamına alınmış ve uygulamaya esas olacak Örgün Eğitimde Hafızlık Projesi Vizyon Belgesi yürürlüğe girmiştir. İmam Hatip Orta Okullarında örgün eğitimde hafızlık projesine ihtiyaç hissedilmesindeki en önemli faktör, Kur’an-ı Kerim’i ezberlemek için en verimli dönemin örgün eğitim dönemine denk gelmesidir. 2017 yılında yapılan bu araştırmada Örgün Eğitimde Hafızlık projesi olgusal bir bakış açısı ile incelenerek yönetici görüşleri çerçevesinde değerlendirme yapılmıştır. Bu nicel araştırmada, veri toplama aracı olarak likert tipi anket kullanılmıştır. Türkiye genelinde proje kapsamına alınan 11 İmam Hatip Ortaokulu yöneticisinin görüşleri alınmış, bulgular tartışılarak Örgün Eğitimde Hafızlık Projesi betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Projenin uygulama amacını, içeriğini ve süreçlerini etkileyecek sonuçlara ulaşıldığı değerlendirilmektedir. Araştırmanın alanda yapılacak diğer çalışmalara ışık tutacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hafızlık, İmam Hatip Ortaokulu, Hafızlık Eğitimi, Örgün Eğitimde Hafızlık.

Evaluation of the *Hafiz* Project Together with Formal Education from Administrative Perspective

Abstract

Since the 2014-2015 education year in Turkey, students attending Imam Hatip Secondary Schools have been given the opportunity to practice for becoming *hafiz* without interrupting their educations. Schools that offer *hafiz* training along with formal education have been included in the project secondary school by the Ministry of National Education and the Vision Document of the *Hafiz* in Formal Education Project has been put into effect. The most important factor in the need for this project in these schools is that the most productive period for memorizing the Qur'an coincides with the formal education period. In this quantitative study, a likert-type questionnaire was used as a data collection tool. The opinions of 11 Imam Hatip Secondary School administrators throughout Turkey were taken, the findings were discussed and the *Hafiz* in Formal Education Project was analyzed by descriptive analysis method. It is evaluated that the results that affect the project implementation purpose, content and processes have been achieved. It is thought that the research will shed light on other studies to be done in the field and contribute to the literature.

Key Words: *Hafiz*, Imam-Hatip Secondary Schools, Qur'an Memorizing Education, Memorizing Qur'an with the Formal Education.

التقييم الإداري لمشروع دمج حفظ القرآن الكريم مع التعليم النظامي

الملخص

منذ العام الدراسي 2014-2015 تم منح الطلاب الملتحقين بمدارس الأئمة والخطباء الثانوية في تركيا الفرصة لحفظ القرآن الكريم دون الانقطاع عن تعليمهم الرسمي، وتم تضمين المدارس التي تقدم برامج دمج حفظ القرآن الكريم مع التعليم الرسمي من قبل وزارة التربية التركية، ووضعت خطة المشروع حيز التنفيذ، وقد كان العامل الأكثر أهمية في إبراز هذا المشروع إلى حيز الوجود هو أن الفترة الأكثر إنتاجية لحفظ القرآن تتزامن مع فترة التعليم النظامي فكانت حاجة ملحة لمشروع يزاوج بين الإفادة من هذه الفترة إلى جانب عدم الانقطاع عن التعليم الرسمي، في هذا البحث، تم فحص مشروع حفظ القرآن الكريم في التعليم النظامي من وجهة نظر واقعية وتقييمه في إطار آراء القائمين عليه، واعتمدت الدراسة الكمية على استبيانات لجمع البيانات حيث أخذت آراء أحد عشر من مديري مدارس الأئمة والخطباء الثانوية المدرجة في نطاق المشروع من جميع أنحاء تركيا، وتمت مناقشة النتائج وتحليلها اعتماداً على طريقة التحليل الوصفي. ثم قام البحث بتقييم النتائج التي تم تحقيقها ورصد تأثيرها على أهداف المشروع ومحتواه وعملياته، ويُعتقد أن البحث سيفتح الباب أمام دراسات أخرى يجب القيام بها وتبسيط الضوء على نواحٍ أخرى في هذا المجال مما يُسهّم في إثراء الكتابات العلمية حوله.

الكلمات المفتاحية: حفظ القرآن الكريم، مدارس الأئمة والخطباء، برنامج تحفيظ القرآن الكريم، حفظ القرآن الكريم في التعليم الرسمي.

A. Giriş

Kur'an-ı Kerim, İslam dininin ana kaynağıdır. Bu nedenle ‘‘Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğrendir’’¹ hadis-i şerifi bağlamında Kur'an okumasını öğrenmek, öğretmek, Müslümanlar için bir dini bir vecibe ve ibadettir.

İslam'ın ilk yıllarından itibaren gerek vahyin çağırısı, gerekse Hz. Peygamber'in tavsiye ve teşvikleri doğrultusunda Müslümanlar tarafından Kur'an'ın öğrenilmesi, öğretilmesi ve ezberlenmesine büyük önem verilmiştir. Başlangıcından itibaren Kur'an-ı Kerim yalnızca öğrenilen ve tatbik edilen bir kitap değil, tilavet edilmesi ve ezberlenmesi ibadet kabul edilen bir metin olarak kabul edilmiştir.²

Asr-ı saadet devrinden itibaren bütün İslam toplumlarında olduğu gibi Türk toplumunda da Kur'an-ı Kerim eğitime ziyadesiyle önem verilmiştir. Osmanlı Döneminde Darü'l Kur'an, Darü'l Huffaz, Darü'l Kurra vb. şekilde isimlendirilen Kur'an ilimlerinin öğretildiği müesseseler tesis edilmiş, Cumhuriyet döneminden itibaren ise Kur'an kursları bu amaca hizmet etmiş³ ve bu kurumlarda pek çok hafız yetişmiştir. Günümüzde ise Kur'an kurslarına ilave olarak proje imam hatip ortaokullarında zorunlu eğitime ara vermeksizin hafızlık eğitimi vermeye başlanmıştır. Bütün bu tarihi seyir çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesi ve ezberlenmesinde esas alınacak yöntem ve kriterler incelendiğinde kesin ve kalıcı çözümler üreten yöntemlerin varlığından söz etmek mümkün görünmemektedir. ⁴ Bu araştırmada örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimi veren İmam Hatip Ortaokullarında hafızlık öğretimi yöntemleri, uygulama süreçleri ve varsa süreçte ortaya çıkması muhtemel problemler, yönetici görüşlerine dayanarak incelenmiştir.

1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada yönetici yaklaşımıyla, Örgün Eğitimde Hafızlık Projesi'nin öğrenci, eğitimci ve veli tarafından nasıl algılandığının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

¹ Mehmet Sofuoğlu, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989), 13/126.

² M. Akif Koç, ‘‘Kur'an Kıraatinde Türklere Özgü Mahalli Okuyuş Sorunu’’, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/2 (Ağustos 2010), 79-91.

³ Ziya Kazıcı, ‘‘Bir Eğitim Kurumu Olarak Darü'l Kurra Kur'an Kurslarında Eğitim’’, *Öğretim ve Verimlilik*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000),122-131.

⁴ Mehmet M. Ata, ‘‘Kur'an Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (Haziran 2013), 167-189.

Uygulama Esasları Belgesi ve MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliği hafızlık projesiyle ilgili problemlere cevap verebilir nitelikte midir?

Hafızlık eğitimcileri yeterli alan bilgisine ve pedagojik formasyona sahip midir?

Hafızlık eğitimcilerinin kurum içi ve kurumlar arası iş birliği, bilgi, materyal ve tecrübe paylaşımı istenilen düzeyde midir?

Örgün Eğitimde Hafızlık Projesi'nin, uygulama sürecinde ve sonrasında öğrencinin akademik başarısına ve gelişimine etkileri nasıldır?

Öğrenci velilerinin proje amacına ve işleyişine dair bilgileri ve hafızlık eğitimcisiyle okul yönetimine desteği yeterli düzeyde midir?

2. Araştırmanın Önemi

Bilindiği üzere ülkemizde erken dönem hafızlık eğitimi son birkaç yıla kadar yalnızca Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından müftülüklere bağlı Kur'an kurslarında yapılmaktaydı. 2014 yılı itibariyle uygulanmaya başlanılan Örgün Eğitimde Hafızlık Projesi (Hafız İHO) alternatif bir hafızlık eğitimi modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. İmam Hatip Ortaokullarında 2014-2015 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlanan bu proje ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. 2017'de yapılan bu araştırmanın alana önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yöneticilerden alt amaçlar doğrultusunda elde edilen veriler ışığında, projenin olgusal olarak incelenmesinin hafızlık eğitimi sürecine ve model geliştirme arayışlarına ışık tutacağı beklenmektedir.

3. Sınırlılıklar ve Sayıtlar

Bu araştırma; İstanbul, Konya ve Düzce il ve ilçelerinde Örgün Eğitimde Hafızlık Projesi ve programı uygulayan 11 imam hatip ortaokulu ile sınırlıdır. 2016-2017 Öğretim yılında İstanbul'da 8, Konya'da 2, Düzce'de 1 Hafız İHO yöneticisiyle anket yapılmıştır.

Araştırma, Örgün Eğitimde Hafızlık Projesi ve programı uygulayan 11 imam hatip ortaokulu yönetici ve proje koordinatörleriyle yapılan anket sonuçları ile sınırlıdır. Okullar ve anket yapılacak yöneticiler belirlenirken projenin en az bir yıl süreyle kurumda uygulanmış olması şartı gözetilmiştir. Bu durumun araştırmaya sınırlılıklar getirmesi kaçınılmaz olmuştur. Araştırma konusunun

kapsamı gereği yöneltilecek soruların çokluğu bizi görüşme tekniğiyle yapılacak nitel araştırmadan daha çok anket tekniğiyle yapılan nicel araştırmaya sevk etmiştir.

Araştırmada rneklem, evrenin tamamını içermektedir. Araştırmaya katılan yöneticilerle anketler yüz yüze görüşme sonucunda yapıldığından kayıt altına alınmayan mülakatlar da gerçekleştirilmiştir.

B. Hafızlık Eğitiminin Tarihçesi

Hafız, Arap dilinde “korumak, ezberlemek” manasına gelen hıfz kökünden türemiş bir sıfattır. (oğulu huffaz) sözlükte, “koruyan, ezberleyen”, ‘muhafaza eden’ anlamlarına gelmektedir. Buna dayanarak Kur’an’ın tamamını ezberleyene hafız denilmiştir. İslam toplumunda kullanılan yaygın manaya göre ise; hafız, Kur’an-ı Kerim’i baştan sona ezberleyen kimseler için kullanılan isimdir. Ayrıca hadis nakil ve rivayetini meslek edinip çok miktarda hadisi ezbere bilen kimselere hadis literatüründe hafız denildiğine rastlanmıştır. Hafızlık ise Kur’an’ı ezberleme işinin adı anlamındaki fiildir.

Okuyarak ezberleme yöntemi, tarih boyunca en yaygın kullanılan yöntem olmuştur. Kur’an’ın ezberlenmesi de hem dini ilimlerin gelişmesi ve yaygınlaşması açısından hem vahyin ilk dönemlerinden itibaren nazil olan ayetlerin korunması amacına yönelik olarak hem de ayetlerin ve Hz. Peygamberin teşvikleri neticesinde ibadet maksatlı olarak ilm ve din ritellerimiz arasına girmiştir. ‘Ve and olsun biz Kur’an’ı okumak, öğrenmek, ezberlemek, yaşamak ve öğüt almak için kolaylaştırdık’ ayeti⁵ ile Allah’u Teala, Kur’an’a karşı Müslümanların yükümlülüklerini bildirmektedir. Burada ayetleri ezberlemek de Kur’an-ı Kerim’e karşı yükümlülüklerimiz arasında belirtilmiştir.

Kur’an’ı ilk ezberleyen Hz. Muhammed olduğu gibi, şüphesiz Kur’an ile ilgili her konuda da Müslümanların temel dayanağı Hz. Peygamberdi. O, Allah’ın emrettiği şekilde,⁶ gece gündüz ibadetlerde ve her vesile ile yavaş yavaş, tertil üzere Kur’an’ı okuyor ve aşhabına da okutup öğretiyordu. Peygamberliğinin beşinci senesinden itibaren ise her sene Ramazan ayında Hz. Peygamber o vakte kadar nazil olan ayetleri Cebrail’e okuyordu. Kur’an tarihinde bu hadiseye ‘Arza’

⁵ *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, ev. M. Hamdi Yazır, (İstanbul: Temel Neşriyat, 2000). el-Kamer, 54/17.

⁶ el-İsra 17/106.

denilmiştir.⁷ Arza olayının Kur'an hıfzı geleneğinin gelişmesinde katkısı tartışmasıdır.

Arza hadisesiyle başlayan Kur'an'ın ezberlenmesi zaman içerisinde sahabe arasında yaygınlaşmıştır. Sahabe arasında Kur'an'ı ezbere bilenler "Kurraü'l-Ashab" diye isimlendirilmiştir. Hafızlığın sahabe arasında yaygınlaşmasında bizzat Hz. Peygamberin teşviki, namazlarda Kur'an tilavetinin farz oluşu, İslami hükümlerin ana kaynağının Kur'an oluşu ve Kur'an okumaya ve ezberlemeye teşvik amacıyla vaat edilen mükafatlar kuşkusuz temel etkidir. Bütün bunlarla birlikte geneli ümmi⁸ olan ve öğrenmede sıklıkla ezber yöntemi kullanan, kültürlerini öteden beri sözlü rivayetlerle devam ettiren bir toplumun Kur'an'ı da ezber yolu ile öğrenmeleri çağlar boyu gelecek olan nesillere hıfzederek aktarmaları kaçınılmaz olmuştur.

Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed (sav)'e, Ramazan ayının⁹, Kadir gecesi nazil olmaya başlamış¹⁰ ve yirmi üç sene süresince peyderpey tamamlanmıştır.¹¹ Kur'an'ın ayet ve sureleri Cebrail (as) tarafından getirildikçe Hz. Peygamber onları önce kendisi ezberler ardından ashabına ezberletirdi. Böylece Kur'an-ı Kerim'in korunmasında ilk sırayı, ezberleyerek muhafaza etmek almıştır.¹² Hz. Peygamber, ayetleri yazdırmakla birlikte, ezberlemeye de çok önem vermekteydi. Çünkü içinde bulunduğu toplumun ekseriyeti ümmî idi.¹³ Bununla birlikte ayetlerin yazılabileceği materyaller de kısıtlı olduğundan Hz. Peygamber ve ashabı ayetleri ezberleyerek muhafaza ediyordu¹⁴. Ayrıca Hz. Peygamberin Kur'an okumayı ve ezberlemeyi tavsiye ve teşvik etmesi de gün geçtikçe Kur'an'ı ezberlemeye ilgiyi artıyordu. Böylece hafızların sayısı devamlı artmıştır.¹⁵

1. Hafızlık Eğitiminin Kurumsallaşması

Hz. Peygamber'in Suffa medresesini açarak başlattığı Kur'an'ı Kerim öğretme çalışmaları Peygamber'in vefatından sonra da dört halife devrinde hızla

⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1995), 1/ 76-78.

⁸ Okuma yazma bilmeyen kişi.

⁹ el-Bakara 2/178.

¹⁰ el-Kadr 97 /1.

¹¹ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1989), 3/43.

¹² Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi* (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1997), 107.

¹³ Demirci, *Kur'an Tarihi*, 107

¹⁴ İlhan Yıldız, "Hz. Peygamberin Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları", *Yüziüncü Yıl Ü.İ.F. Dergisi*, 2 (1998) 322.

¹⁵ Vecdi Akyüz, *Bütün Yönleri ile Asr-ı Saadette İslam* (İstanbul: Beyan Yayınevi, 1994) 4/ 422-423.

devam etmiştir. İslam Devletinin, bu dönemdeki Kur'an öğretimi, Hz. Peygamber devrine kıyasla daha da artmış, nitelikli ve programlı hale gelmiştir. Hulefa-i Raşidin zamanında kütaplarda okutulan dersler hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. Emevi ve Abbasi dönemlerinde de Kur'an öğretimi kütta ve camilerde devam etmiş. Camilerdeki öğretim, ders halkaları şeklinde yapılmıştır.

Şam'da bulunan Ümeyye Camii'nde ders halkalarının çoğunda Kur'an talimi yapılmaktaydı. Kaynaklara göre öğrenci sayısı 1500 ve daha fazla olabiliyordu.¹⁶ Bu da bize o devirde Kur'an öğretiminin oldukça yaygın olduğunu göstermektedir.

Bu dönemde Kur'an öğretiminde iki ayrı yöntem uygulanmaktaydı. Bunlardan ilki arz yöntemi idi. Öğrenci önceden ezberlediği dersini hocasına okur, hocası dinler ve varsa yanlışları düzeltirdi. Diğer yöntem ise hoca dersi okur, öğrenci dinleyerek ve taklit ederek öğrenmeye çalışırdı. Kur'an ayetlerinin ezberlenmesinde her hoca kendine göre yöntem belirlemişti. Bazı hocalar günde sadece birkaç ayet okuturken, bazıları birkaç sayfa okutmaktaydı.

Camiler haricinde Kur'an-ı Kerim öğretimi için kurulan ilk müstakil medreseler Darü'l-Kurra'lardır. Darul Kurra medreselerinin birincisi 1001 yılında yapılmış, medreseyi kuran hocasına ithafen Rişaiyye Darü'l- Kurra'sı olarak adlandırılmıştır.¹⁷ Selçuklular döneminde ise Darü'l-Kurra'lara, "Darul Huffaz" adı verilmiştir. Selçuklu Devleti dönemi, İslam eğitim-öğretim tarihi açısından oldukça büyük ehemmiyet arz etmektedir. Nitekim bu dönemde artık medreseler kurulmaya başlanmıştır. Medreselerde okutulan dersler arasında Kur'an-ı Kerim dersleri ilk sırada yer almaktadır.¹⁸ Darü'l Kurra'ların yanı sıra, medreselerde de hafızlık eğitimi yaptırılmaktadır. Ayrıca bu dönemde günümüzden oldukça farklı olarak bazı türbeler Kur'an öğretimine uygun tarzda inşa edilir, türbe sahibi kabrin yanında Kur'an eğitimi yapılmasını çok önemserdi. Bu dönemde hafız yetiştiren hocalar kendilerine has öğretim yöntemleri geliştirmişti. Çoğunlukla ayetler beşer beşer veya onar onar ezberlenirdi. Öğrenciler önceki dersi öğrenmeden diğerine geçmezdi. Hz. Peygamber döneminde Suffa medresesinde başlayan Kur'an öğretimi ve hafızlık dersleri sonraki dönemlerde camilerin

¹⁶ Bahauddin Varol, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış" *Necmettin Erbakan Ü.İ.F.Dergisi*, 11/11 (Aralık 2001) 157-174.

¹⁷ Nebi Bozkurt, "Darül-Kurra", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: T.D.V. Yayınları, 1993), 8/343.

¹⁸ M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi* (Ankara: Türk Tarihi Kurumu, 1992) 3/379

çoğalmas ve medreselerin İslam eğitim tarihine girmesiyle artıp yaygınlaşmış ve sistematik hale gelerek devam etmiştir.

2. Osmanlı Medreselerinde Hafızlık Eğitimi

Osmanlı döneminde hafızlık öğretimi, Darü'l Kurra'ların bir alt bölümü olan eğitim kurumlarında yapıyordu. Buna bazı tarihçiler Darü'l Kurra,¹⁹ bazıları Darü'l Huffaz demektedir.²⁰ Darü'l Kurralar ilk öğretim kurumu idiler ve küçük yaşta çocukları hafız olarak yetiştiriyorlardı. Ezberi bitirenlere “hafız” denilirdi. Hafızlar daha sonra kıraat ilmini öğrenmek için bir üst Darü'l Kurraya devam ederdi. Bununla beraber Sıbyan mekteplerinde veya İbtidailerde de “Huffaz sınıfı” denilen sınıflar olabiliyordu. Alt seviyedeki Darü'l Kurra'da ihtiyat sınıfı ve Huffaz sınıfı olmak üzere iki sınıf bulunurdu. İhtiyat sınıfı; öğrenciyi hafızlığa hazırlayan sınıftı. Burada Kur'an-ı Kerim, yazı, hesab-ı zihni dersleri okutulurdu. Huffaz sınıfında ise; Kur'an-ı Kerim ve tecvid ile hüsnü hat dersleri okutulurdu.²¹ Bu mekteplerde hafızlık öğretim yöntemi şu şekilde idi: Mektebe getirilen bir çocuk yazmaktan ziyade biraz okumayı öğrendi mi babası ve hocası tarafından kararlaştırılarak hafızlığa başlatılırdı. Bundan sonra çocuğa her gün biraz daha artırılmak şartıyla Kur'an'dan yarım sahifeden başlayarak yavaş yavaş iki sahifeye, bekli de üç sahifeye kadar ezberlenmek üzere ders verilirdi. Bu ders, her sabah umumi ders başlamadan önce hocaya dinletilirdi.²² Hafızlık öğretim süresi ise çocuğun zekâ ve hafıza durumuna göre bir seneden üç-dört seneye kadar sürebilmekteydi. Hafızlığını tamamlayan öğrenciler için “hafızlık töreni” yapılırdı.

3. Diyanet İşleri Başkanlığı Nezaretinde Uygulanan Hafızlık Eğitimi

Geleneksel eğitimi temsilen devam eden sıbyan mektepleri ve medreseler, eğitimin tek elde birleşmesini ifade eden Tevhid-i Tedrisat'a kadar çeşitli el değiştirmelere rağmen bazen Evkaf'a bazen de Meşihat'a bağlı olmuşlardır. Tevhid-i Tedrisat'la birlikte medreselere kıyasla Darulhuffaz'lar da kapatılmıştır. 3 Mart 1924'te Şer'iyye Vekâleti kaldırılmış ve yerine Diyanet İşleri Başkanlığı

¹⁹ Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* (İstanbul: İFVY, 2016), 375.

²⁰ Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri* (Konya: Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yay. 1998) 127.

²¹ Hamit Er, *Osmanlı Devleti'nde Çağdaşlaşma ve Eğitim*, (İstanbul: Rağbet Yayınları 1999), 30.

²² Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*, 128.

kurulmuştur. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Darülkurrallar ve hafızlık eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, yaygın din eğitimi içerisinde Kur'an kurslarında varlığını devam ettirmiştir.²³

Ülkemizde Diyanet işleri başkanlığının hafızlık programında yaygın olarak kullanılan yöntemler şunlardır:

a. Geleneksel Yöntem

Türkiye, hafızlık yaptıran Müslüman ülkeler arasında özel bir yere sahiptir. Çünkü en başta yöntem açısından farkları bulunmaktadır. Türkiye Osmanlı'dan kalan klasik sisteme göre hafızlık yaptırmaya devam etmektedir. Bu sisteme göre hafızlıkta ezber her cüzün son sayfasından başlayarak yapılır ve bütün cüzlerin son sayfaları ezberlendikten sonra başa dönerek bu defa cüzlerin son sayfalarının tekrarına ilaveten bir önceki sayfayı ezberleyerek devam edilir. Ezber yapmada ve ders sunmada hadr usulü²⁴ tercih edilir.

b. Tekrarla Yapılandırılmış Yöntem

Bu yöntemde zihnin çalışma sistemi dikkate alınarak ezberlenecek sayfa iki bölüme ayrılır. Her bölüm kendi içinde ezberlenir. Yeni ezberlenen parçalar öncekilerle birleştirilerek tekrar edilir. Tekrarın en az dört kez olması tavsiye edilir. Bitince de önce iki arkadaşa, sonra hocaya dinletilir. Bu çalışma bütün bölümler için tekrarlanır. Yapılan ezberlerin korunması için tekrarlamalar da yapılandırılmıştır. Bir saat sonra birinci tekrar, 24 saat sonra ikinci tekrar, 48 saat sonra üçüncü tekrar, 7 gün sonra dördüncü, 14 gün sonra beşinci ve 30 gün sonra da altıncı tekrar yapılır.

c. Bilgisayarla Hafızlık Yöntemi

Bu yöntemde öğrenci, ezberi dinlerken aynı zamanda ekrandan takip etmektedir. Ülkemizde yaygınlık düzeyi sınırlıdır. Bu yöntemle hafızlık yapan öğrencinin evde de bilgisayar destekli çalışmayı sürdürmesi beklenir.

4. Örgün Eğitimle Birlikte Uygulanan Hafızlık Eğitimi

²³ Recai Doğan, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim- Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı (İzmir 4- 6 Aralık 1998 Tebliğler)*, ed. Fahri Unan-Yücel Hacaloğlu, (Ankara: 1999) 229.

²⁴ Hadr Usulü: Tecvit kaidelerine uymak şartıyla hızlı ve hareketli okuyuşa verilen isim.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün (DÖGM) Mili Eğitim Bakanlığı Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği çerçevesinde İmam Hatip Ortaokullarında örgün eğitime ara vermeksizin, eğitim mekânından uzaklaşmadan hafızlık yapmaya imkân sağlayan projesidir. Program, müftülük, Kur'an kursu ya da ilgili sivil toplum kuruluşları ve en az bir üniversite ile yapılan protokol ile uygulanır. İlkokul dördüncü sınıfı tamamlayacak olan öğrenciler arasından hafızlığa ilgi ve yeteneği olanlar, ilan edilen takvime göre tercihen nisan ve mayıs aylarında sınav ve mülakatla seçilir. Seçim kriterleri başta akademik yeterlik olmak üzere Kur'an-ı Kerim'i okuma, ezberleme ve genel yetenek düzeylerinden komisyonca belirlenen standartlardır. Bir eğitim öğretim yılında okullara kabul edilecek öğrenci sayısı 100'le sınırlıdır. Sınıf mevcutları 10'dan az 20'den fazla olmamalıdır. Örgün eğitimde hafızlık eğitimi aşamaları şu şekildedir:

a. Ön Hazırlık ve Hafızlığa Hazırlık Eğitimi

Projeye kabul edilen öğrenciler ilkokul 4. sınıfı tamamladıkları yaz aylarında altı haftadan az olmamak kaydıyla yoğunlaştırılmış Kur'an-ı Kerim eğitimi programına alınır. Bu eğitimde öğrencinin mahreç ve tecvit dersi alması ve Hadr usulü okuyuşu öğrenmesi hedeflenir. İmam Hatip Ortaokulu 5. sınıfa kayıt olan öğrencilere, okul müfredatı içerisinde İmam Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelgesindeki 'Çizelgenin Uygulanması İle İlgili Açıklamalar Bölümü'nün 4. maddesi uyarınca haftada 9+8 saat Kur'an-ı Kerim dersi verilir. Ayrıca 'Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi' kapsamında okulda açılan kurslar veya müftülükle iş birliği halinde açılan 'D Tipi Kur'an Kursu' ile takviye dersler verilir.²⁵

b. Hafızlığa Başlama

Ortaokul 1. sınıfta hazırlığı tamamlayan öğrenciler en geç aralık ayı sonunda hafızlığa başlar. Öğrenci aynı eğitim-öğretim yılının mayıs ayı sonuna kadar her cüzün sonundan en az 4-5 sayfa ezberler. İlgili Yönetmeliğe göre bir yıl hafızlığa ayrılan öğrenci, bu sürede (15 ay) Kur'an kursuna devam ederek (kursta veya okulda) hafızlığını tamamlar. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi ve

²⁵ Millî Eğitim Bakanlığı, *DÖGM Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Eğitimi Uygulama Esasları Belgesi*, (Ankara: 2016), 7.

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde 32/4'te belirtilen şekilde 6. sınıfın derslerinden sınava girer ve başarılı olan öğrenci bir üst sınıfa geçer.

c. Hafızlık Pekiştirme (Haslama)

Hafızlığını tamamlayan öğrenciler İmam Hatip Ortaokulu 7. sınıfa devam eder ve İmam Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelge eki 'Çizelgenin Uygulanması ile İlgili Açıklamalar Bölümü'nün 4. Maddesi bağlamında haftada 9 saat Kur'an'ı Kerim dersi alır ve hafızlığını pekiştirir.

d. Öğrencilerin Akademik Hayatlarının Desteklenmesi ve Sosyal Etkinlikler

Hafız İHO projesi uygulayan okullar ekim ayı içerisinde söz konusu etkinlikler için yıllık çalışma takvimi hazırlar ve DÖGM'ne gönderir. Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık programı uygulayan okullarda, öğrencilerin; Temel İslam Bilimleri ile sanat dallarında ilgi duydukları alanlara yönelik olan ve söz konusu alanlarda yeteneklerinin keşfedilmesine imkân veren sosyal, kültürel etkinlikler gerçekleştirilir. Öğrenciler; sinema, belgesel film, drama etkinliği, sosyal sorumluluk projesi, bilim fuarı, münazara ve sportif faaliyet vb. etkinliklere katılır. Örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimi veren okullarda, eğitim-öğretim faaliyetlerinin niteliğini geliştirmek ve okullarda yapılan sosyal etkinlikleri arttırmak amacıyla il/ilçede bulunan yükseköğretim kurumları, gençlik ve spor il/ilçe müdürlükleri, il kültür ve turizm müdürlükleri, belediyeler, sivil toplum kuruluşları, spor kulüpleri ile diğer resmî ve özel kurum veya kuruluşlarla iş birliği yapılır; adı geçen kurumların her türlü araç-gereç ve diğer imkânlarından yararlanılması amaçlanır.

Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi kapsamında okullarda açılan kurslarda, alan derslerine yönelik derslerde takviye yapılır. Bu takviyeler hafta içi günlerde ve hafta sonlarında etkili ve verimli bir şekilde uygulanır. Hafta sonu açılan kurs programları ile hafta içindeki dersler arasındaki uyum okul idarelerince planlanır. Eğitime bir yıl ara veren 6. sınıf öğrencilerine akademik başarının düşmemesi için Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi kapsamında eğitim öğretim yılı

içerisinde veya yaz dönemlerinde, Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler ve İngilizce derslerinden kurslar verilir.²⁶

e. Eğitim Mekânı Tahsisi

Projenin gerçekleşmesi için okullarda öğrencilerin aktif olduğu bir öğrenme ortamı oluşturulur. Çalışmaların verimli bir şekilde yürümesi için standartlara uygun salon, kütüphane, okuma salonu, laboratuvar, kıraat odası, ezber yapma mekânları, zümre odaları, atölyeler vb. eğitim ortamları hazırlanır.

Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık programı uygulayan okullarda imkânlar dâhilinde “Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Programı” odası tahsis edilir. Bu odada ilgili alan öğretmenleri, Kur’an kursu öğreticileri, akademisyenler ve gerektiğinde öğrenciler çalışmalar yapar.

Öğrencilerin, hafızlık çalışmalarını yapabilmesi veya öğretmenleri/Kur’an kursu öğreticileri ile birlikte talim çalışmaları yapabilmeleri için her okulda en az 1 (bir) “Kur’an Okuma (Tilavet) Odası” oluşturulur. U düzeni şeklinde hazırlanan odada diğer sınıfları rahatsız etmeyecek şekilde ses sistemi kurulur. Duvarlarda, Kur’an tilaveti ile ilgili hat ve levhalar bulundurulur. Kur’an Okuma (Tilavet) Odasında, meşhur Kur’an Karîflerine/ Üstadlarına ait çeşitli görsel ve sesli materyaller ile kitaplar bulundurulur.²⁷

5. Hafızlık Eğitiminde Kurumsallaşma ve Yönetim Aşamaları

İslam coğrafyasında hafızlık eğitimi veren kurumlarda ilk dönemlerde bağımsız eğitim modeli göze çarpmaktadır. Hafızlık eğitimi gönüllü kişilerce yapılmaktadır. Yöneticinin hafızlık eğitmeni olduğu bu merkezlerde kurumsal yönetim ve bağlayıcı denetim söz konusu değildir. İsteğe bağlı olarak ehil olan herkes eğitim merkezi açıp hafız yetiştirebilmektedir. Bu durum ilk dönemlerde sorun teşkil etmese de hafızlık eğitimi veren bireysel eğitim merkezleri çoğaldıkça sıkıntılı bir hâl almıştır. Eğitimin ve eğitiminin kalitesi ve sürekliliği takip edilemez olmuştur. Diğer bütün eğitim disiplinlerinde olduğu gibi, hafızlık eğitiminde de kurumsallaşma, yönetim kademelerinin oluşması, görev ve sınırlılıklarının tespiti vazgeçilemez bir gereklilik haline gelmiştir. Bu noktada Dar’ul Kurra, Kur’an İlimleri Enstitüsü vb. kurumların açılması ve hafızlık

²⁶ DÖGM Uygulama Esasları Belgesi, 9.

²⁷ DÖGM Uygulama Esasları Belgesi, 11.

eğitiminin mevzuata bağlı hale gelmesi, hafızlık eğitimi ve yonetimi tarihi acısından önemli bir aşamadır. Zamanla Endonezya başta olmak üzere bazı İslam ülkelerinde hafızlık eğitimi veren kurumların yönetim ve denetimi ülkenin eğitim bakanlığına bağlanmıştır.²⁸

Ülkemizde hafızlık eğitimi veren kurumlar, Tevhid-i Tedrisat kanunundan bu yana Diyanet İşleri Başkanlığı nezaretinde idi. Hâfız İHO projesinin 2014 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, MEB’de hafızlık eğitimi veren kurumlara nezaret etmeye başlamıştır. DİB’e bağlı kurslarda hafızlık eğitimi ve yonetimi bağlı olunan müftülüklerce yapılırken, MEB’e bağlı Hafız İHO’larda yönetim ve denetim DÖGM’ne bağlı olarak yürütölmektedir. Projenin yürütöldüğü okulun yöneticisi ve projeden sorumlu koordinatör doğrudan DÖGM tarafından görevlendirilmekte ve denetlenmektedir. Proje Okul yöneticilerinin belirlenmesi tartışmasız çok önemlidir. Zira okulun her yönden eğitim-öğretim faaliyetlerine hazırlanması, bu faaliyetlerin yürütölmesi ve değerlendirilmesi, okulun işletilmesi ve sürekli iyileştirilmesi okul yöneticilerinin yönetim bilgisi ve becerisi ile doğrudan ilgilidir.²⁹ Eğitim bilimcilerine göre yönetici, “amaçlanan işlerin yerine getirilmesi için gurubunu örgütleyen, çalışanları aynı amaca yöneltip uyum içinde çalıştıran, denetleyen, kısaca sorumluluğu üstlenen kimsedir.”³⁰ Bu nedenle okulun amaçlarına ulaşır ulaşmadığı, ya da ne derece ulaştığı, yöneticinin başarısının bir göstergesidir.

Okullar, yakın bir gelecekte önceden kestirilmesi, algılanması, kabulü zor yeni bir yapı ve işleyişe geçmek zorunda kalacaktır. Bu değişim hareketinin başlangıcında okulları, kaçınılmaz değişim olgusunun sarsıntılarından koruyacak, seçilmiş, yetiştirilmiş, eğitim önderlerinin iş başında olması gerekmektedir.³¹ Zira bir okulun etkililiğinin sağlanmasında, değişim ve gelişmelere uyum göstermesinde okul yöneticilerinin etkisi oldukça yüksektir. İyi bir okul yöneticisinin kurumun amaçları doğrultusunda, başarılı bir şekilde gelişmelere ayak uydurması, kurum paydaşlarını ortak hedef doğrultusunda harekete geçirmesi beklenir. Buradan hareketle Hafız İHO projesinin hayata geçirilip başarılı şekilde sürdürmesi için proje ile gelen değişimlere uyum gösterebilen,

²⁸ Hatice Şahin, *İslam Kültür Geleneğinde ‘Kur’an Hfızı’ Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011) 205-208.

²⁹ İ. Ethem Başaran, *Türkiye Eğitim Sistemi* (Ankara: Gül Yayınları, 1993), 16.

³⁰ Şükrü Türkmen, *Okullarda Yönetim Etkinlikleri* (Ankara: Asil Yayınları,2003),11.

³¹ Aytaç Açıkalın, *Toplumsal, Kuramsal ve Teknik Yönleriyle Okul Yöneticiliği* (Ankara: Pegem yayınları, 2016), 7.

nitelikli yöneticinin seçilmesi büyük öneme arz etmektedir.

C. Bulgular

Araştırmaya katılan yöneticilerin demografik bilgileri şöyledir; kurum yöneticilerinden 8'i müdür, 3'ü proje koordinatörüdür. Yöneticilerin 4'ü hafızdır, 7'si hafız değildir. Yöneticilerin 2'sinin görev süresi 0-5 yıl, 1'inin 6-10 yıl, 4'ünün 10-16 yıl ve 4'ünün de 16-20 yıl aralığıdır. Araştırma yapılan kurumlardan 6'sı gündüzlü, 5'i pansiyonludur.

1. İlköğretim Kurumları Yönetmeliği İlgili Bulgular

Tablo 1. Hafız İHO Projesini uygulama sürecinde MEB ilköğretim kurumları yönetmeliğinin karşılaşılan problemleri çözme yeterliliğine ilişkin bulgular

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
<i>Kümülatif Yüzde</i>			
<i>Geçerli 1</i>	2	18,2	18,2
<i>18,2</i>			
<i>2</i>	4	36,4	36,4
<i>54,5</i>			
<i>3</i>	3	27,3	27,3
<i>81,8</i>			
<i>4</i>	2	18,2	18,2
<i>100,0</i>			
<i>Toplam 11</i>		100,0	100,0

Katılımcıların %18,2'si MEB ilköğretim kurumları yönetmeliğinin, örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi uygulanırken karşılaşılan problemleri çözmede yeterli olduğunu ifade etmiştir. %27,3'ü kısmen yeterli olduğunu, %36,4'ü pek yeterli olmadığını, %18,2'si ise hiç yeterli olmadığını düşünmektedir.

2. Projeyi Uygulayan Eğitimciler ile İlgili Bulgular

Tablo 2. Proje uygulayan hafızlık eğitimcilerin alan bilgisi yeterliliğine ilişkin bulgular

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
<i>Kümülatif Yüzde</i>			
Geçerli 3	6	54,5	54,5
54,5			
4	5	45,5	45,5
100,0			
Toplam 11		100,0	100,0

Yöneticilerin %45,5'i kurumlarındaki hafızlık öğretmenlerinin yeterli alan bilgisine sahip olduklarını beyan etmiştir. %54,5'i ise kurumlarındaki hafızlık öğretmenlerinin kısmen yeterli alan bilgisine sahip olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3. Haftızlık eğitimcilerinin pedagojik formasyon yeterliliğine ilişkin bulgular

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
<i>Kümülatif Yüzde</i>			
Geçerli 2	3	27,3	27,3
27,3			
3	3	27,3	27,3
54,5			
4	5	45,5	45,5
100,0			
Toplam 11		100,0	100,0

Katılımcıların %45,5'ine göre kurumlarındaki hafızlık öğreticileri yeterli derecede pedagojik formasyona sahiptir. %27,3'üne göre kısmen yeterli pedagojik formasyona sahiptir. %27,3'ü ise kurumlarındaki hafızlık eğitmenlerinin yeterli pedagojik formasyona sahip olmadıklarını düşünmektedir.

3. Öğrencilerinin Akademik Durumu ve Okul Tercihlerine İlişkin Bulgular

Tablo 4. Projenin akademik başarıya olumlu etkisinin varlığına ilişkin bulgular

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	
<i>Kümülatif Yüzde</i>				
Geçerli 3	4	36,4	36,4	36,4
4	7	63,6	63,6	
100,0				
Toplam 11		100,0	100,0	

Katılımcıların %63,6'sına göre örgün eğitimde hafızlık projesi öğrencilerin akademik başarısını olumlu etkilemektedir. %36,4'ü ise projenin akademik başarıyı olumlu etkilediği düşüncesine kısmen katılmaktadır.

Tablo 5. Örgün Eğitime 6. Sınıfta ara verilmesinin Akademik başarıya etkilerine ilişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	
<i>Kümülatif Yüzde</i>				
Geçerli 2	1	9,1	9,1	9,1
3	9	81,8	81,8	90,9
4	1	9,1	9,1	
100,0				

<i>Toplam 11</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
------------------	--------------	--------------

Katılımcıların %9,1'i örgün eğitime 6. Sınıfta ara veren öğrencinin 7. Sınıfta akademik başarı ve uyum sorunu yaşamayacağını ifade etmiştir. %81,8'i örgün eğitime ara verildiğinde akademik başarı ve uyum sorunu yaşanmayacağı düşüncesine kısmen katıldığını beyan etmiştir. %9,1'i ise bu düşünceye pek katılmadığını ifade etmiştir.

Tablo 6. Proje Kapsamındaki Öğrencilerin Örgün Eğitime Bir Yıl Ara Vermesinin Liselere Geçiş Sınavlarındaki Başarıya Etkilerine İlişkin Bulgular

	<i>Sıklık</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Geçerli Yüzde</i>
<i>Kümülatif Yüzde</i>			
<i>Geçerli 1</i>	<i>3</i>	<i>27,3</i>	<i>27,3</i>
<i>27,3</i>			
<i>2</i>	<i>5</i>	<i>45,5</i>	<i>45,5</i>
<i>72,7</i>			
<i>3</i>	<i>2</i>	<i>18,2</i>	<i>18,2</i>
<i>90,9</i>			
<i>4</i>	<i>1</i>	<i>9,1</i>	<i>9,1</i>
<i>100,0</i>			
<i>Toplam 11</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Katılımcıların %9,1'i öğrencilerin örgün öğretime bir yıl ara vermesinin liselere geçiş sınavlarındaki başarıyı olumsuz etkilediğini düşünmektedir. %18,2'si bu düşünceye pek katılmamaktadır. %45,5'i örgün eğitime ara vermenin liselere geçiş sınavlarındaki başarıyı olumsuz etkilediğine pek katılmamakta, %27,3' ü bu düşünceye hiç katılmamaktadır.

Tablo 7. Proje Öğrencilerinin Akademik Kariyerlerini İlahiyat İlimleri Alanında Sürdürme Tercihlerine İlişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	
<i>Kümülatif Yüzde</i>				
<i>Geçerli</i>	1	7	63,6	63,6
	3	2	18,2	72,7
	4	1	9,1	90,9
				100,0
<i>Toplam</i>	11		100,0	100,0

Katılımcıların %9,1'i Hafız İHO öğrencilerinin akademik kariyerlerini İmam Hatip Lisesi dolayısıyla İlahiyat / İslami İlimler alanında sürdürmeyi hedeflediklerini ifade etmiştir. %18,2'si bu düşünceye kısmen katılmaktadır. %63,6'sına göre ise proje öğrenciler akademik kariyerlerini ilahiyat alanında sürdürmeyi düşünmemektedir.

Tablo 8. Hâfız İHO Projesinde, Kademeli ve Kısmi Hafızlık Hedefleri Belirlenmesi Yaklaşımlarına İlişkin Bulgular.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	
<i>Kümülatif Yüzde</i>				
<i>Geçerli</i>	1	3	27,3	27,3
	2	2	18,2	45,5
	3	5	45,5	90,9
	4	1	9,1	
				100,0
<i>Toplam</i>	11		100,0	100,0

Katılımcıların %9,1'i projede kısmi hafızlık hedefleri belirlemenin daha uygun olduğuna tamamen katıldığını ifade etmiştir. %45,5'i kısmi ve kademeli hafızlık hedefleri belirlemenin daha uygun olacağı düşüncesine kısmen katılmıştır. %18,2'si bu yöntemin daha uygun olacağına pek katılmadığını, %27,3'ü ise hiç katılmadığını ifade etmiştir.

Tablo 9. Projeden Ayrılan Öğrencilere Psikolojik Destek Verilme Durumuna İlişkin Bulgular.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
<i>Kümülatif Yüzde</i>			
Geçerli 1	2	18,2	18,2
18,2			
2	4	36,4	36,4
54,5			
3	2	18,2	18,2
72,7			
4	3	27,3	27,3
100,0			
Toplam 11		100,0	100,0

Katılımcıların %27,3'ü Hâfız İHO projesinden ayrılan öğrencilere *yeterince* psikolojik destek verildiğini ifade etmiştir. %18,2'sine göre *kısmen* psikolojik destek verilmektedir. %36,2'si “*kurumda projeden ayrılan öğrencilere yeterli psikolojik destek verilmekte midir?*” sorusuna *pek katılmıyorum*, %18,2'si *hiç katılmıyorum* cevabını vermiştir.

4. Veli Tutumları ve Proje Paydaşlarına İlişkin Bulgular

Tablo 10. Velilerinin, Projenin Hedef, Amaç ve Yöntemleri Hakkında Bilgilerinin Yeterliliğine İlişkin Bulgular.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli
<i>Yüzde</i>			
<i>Kümülatif Yüzde</i>			
Geçerli 2	1	9,1	9,1
9,1			
3	5	45,5	45,5
54,5			
4	5	45,5	45,5
100,0			

<i>Toplam</i>	<i>11</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
---------------	-----------	--------------	--------------

Katılımcıların %45,5'i velilerin, hafızlık projesinin amaç, işleyiş ve değerlendirilmesi hakkında yeterli bilgiye sahip olduğuna tamamen katılmaktadır. %45,5'i kısmen katılırken, %9,1'i bu düşünceye hiç katılmamaktadır.

Tablo 11. Velilerinin Projeden Beklentilerinin Karşılanmasının İmkanına İlişkin Bulgular.

	<i>Sıklık</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Geçerli Yüzde</i>	
<i>Kümülatif Yüzde</i>				
<i>Geçerli</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>9,1</i>	<i>9,1</i>
	<i>3</i>	<i>7</i>	<i>63,6</i>	<i>72,7</i>
	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>27,3</i>	<i>27,3</i>
<i>100,0</i>				
<i>Toplam</i>	<i>11</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	

Katılımcıların %27,3'ü projedeki öğrencilerin velilerinin programdan beklentilerinin tamamen gerçekleşeceğini ifade etmiştir. %63,6'ı veli beklentilerinin kısmen gerçekleşeceğini ifade etmiştir. %9,1'i ise velilerin projeden beklentilerinin gerçekleşeceğine pek katılmadığını beyan etmiştir.

Tablo 12. Velileri Hafızlık Eğitimi Sürecine Katkı Düzeylerine İlişkin Bulgular.

	<i>Sıklık</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Geçerli Yüzde</i>	
<i>Kümülatif Yüzde</i>				
<i>Geçerli</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>9,1</i>	<i>9,1</i>

3	10	90,9	90,9
100,0			
Toplam 11		100,0	100,0

Katılımcıların yalnızca %9,1 i velilerin proje sürecinde desteklerinin yeterli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 13. Velilerin Örgün Öğretim Hafızlık Yöntem ve İşleyiş Hakkında Bilgi Sahibi Olma Düzeylerine İlişkin Bulgular

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
<i>Kümülatif Yüzde</i>			
Geçerli 1	1	9,1	9,1
9,1			
2	1	9,1	9,1
18,2			
3	5	45,5	45,5
63,6			
4	4	36,4	36,4
100,0			
Toplam 11		100,0	100,0

Katılımcıların %36,4'ü velilerin projeye ilişkin bilgilerinin yeterli düzeyde olduğunu düşünmektedir. %45,5'i kısmen yeterli olduğunu düşünürken, %9,1'i pek yeterli olmadığını, %9,1'i ise hiç yeterli olmadığını düşünmektedir.

Tablo 14. Proje Paydaşlarının Örgün Eğitimde Hafızlık Uygulamalarına Dair Hedef, Amaç ve Yöntemleri Bilme Düzeylerine İlişkin Bulgular.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	
<i>Kümülatif Yüzde</i>				
<i>Geçerli</i> 2	2	18,2	18,2	18,2
3	5	45,5	45,5	63,6
4	4	36,4	36,4	
100,0				
<i>Toplam</i> 11		100,0	100,0	

Katılımcıların %36,4'üne göre kurumun proje paydaşları, örgün eğitimde hafızlık uygulamalarına dair amaç, hedef ve yöntemleri yeterince bilir. %45,5'i paydaşların yeterli bilgi sahibi olduğuna kısmen katılırken 18,2'si ise pek katılmamaktadır.

Tablo 15. Proje Paydaşı Sivil Toplum Kuruluşlarının Hafızlık Çalışmalarına Planlama Ve Uygulama Desteğinin Yeterliliğine İlişkin Bulgular.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	
<i>Kümülatif Yüzde</i>				
<i>Geçerli</i> 2	2	18,2	18,2	18,2
3	6	54,5	54,5	72,7
4	3	27,3	27,3	
100,0				
<i>Toplam</i> 11		100,0	100,0	

Katılımcıların %27,3'ü paydaş sivil toplum kuruluşlarının hafızlık projesine planlama ve uygulamada yeterli desteği verdiğini düşünmektedir. %54,5'i kısmen destek verdiğini ifade ederken, %18,2'si paydaşların planlama ve uygulama desteği verdiğine pek katılmadığını belirtmiştir.

Tablo 16. Proje Paydaşı Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal ve Kültürel Ekinlik Destek Düzeylerine İlişkin Bulgular.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
<i>Kümülatif Yüzde</i>			
Geçerli 2	2	18,2	18,2
18,2			
3	7	63,6	63,6
81,8			
4	2	18,2	18,2
100,0			
Toplam 11		100,0	100,0

Ankete katılan yöneticilerin %18,2'si proje paydaşı sivil toplum kuruluşlarının öğrencilerin sosyal ve kültürel etkinliklere desteğini yeterli bulurken, %63,6'sı kısmen yeterli bulmuş, %18,2'si ise sivil toplum kuruluşu desteğinin yeterli olduğuna pek katılmadığını ifade etmiştir.

5. Başarısızlık Nedenleri İle İlgili Bulgular

Hafızlık projesinde başarısızlık nedenleri ile ilgili soruya katılımcıların %72'si motivasyon kaybı, %72'si psikolojik danışma ve rehberlik yetersizliği, %54'ü a gerçeği aşan beklentiler, %27'si zihinsel beceri yetersizliği, %27'si ise zamanın az olduğu ve yine %27'si çalışma ortamı ve imkanlarının yetersiz olduğu yönünde cevap vermiştir.

Araştırmaya katılan kurum yöneticilerinden %18'i, öğretmenlerinin imam veya müezzin olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerin %72'si Kur'an kursu öğreticisi, %18'i kurumun kadrolu öğretmenleri, %9'u gönüllü hafızlık eğitimcisidir. Ayrıca araştırmaya katılan kurum yöneticilerinin tamamı hafızlık öğrencileriyle sportif etkinlikler yaptıklarını ifade etmiştir. Yöneticilerin %90'nı kültürel etkinlikler, %81'i sanatsal etkinlikler ve %63'ü bilimsel etkinlikler planlayıp uyguladıklarını belirtmiştir.

D. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Örgün eğitimde hafızlık projesi, 2016 yılında DÖGM tarafından yayınlanan Örgün Eğitimde Hafızlık Projesi Uygulama Esasları Belgesi çerçevesinde proje İmam Hatip Okullarında uygulanmaktadır. Araştırmaya katılan yöneticilerin tamamına yakını uygulama esasları belgesini açık ve anlaşılır bulmaktadır. Aynı zamanda projeyi kurumunda belgeye uyumlu olacak şekilde planlayıp uyguladığını beyan etmektedir. Ankete katılan yöneticilerin %72,7'sine göre uygulama esasları belgesi kısmen ihtiyaca cevap vermektedir. Belgede hafızlık eğitimi süreci detaylandırılmış ve planlanmış ancak ders saatlerinin belirlenmesi ve yerleştirilmesine dair boşluklar sebebiyle kısmi belirsizlikler ve bağımsız uygulamalar ortaya çıkmıştır. Benzer durum hafızlık eğitimcilerinin istihdamı ve başarısız öğrencilerin akademik yaşantılarının sürdürülebilirliği konusunda da göze çarpmaktadır. Katılımcılardan yüzde %72'si Kur'an kursu hafızlık eğitimcileri ile projeyi yürütürken %18'i okullarındaki kadrolu öğretmenlerle hafızlık eğitimi yapmaktadır.

MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin Hâfız İHO projesi ile ilgili sorunlara çözüm üretebilme niteliğine ilişkin sorulara katılımcıların %55'i yönetmeliğin, projenin uygulanması esnasında ortaya çıkan ihtiyaç ve yeni durumlara cevap vermede yetersiz kaldığı yönünde görüş beyan etmiştir. Bu durum, gelişen şartlar doğrultusunda ilgili yönetmeliğin güncellenmesi ihtiyacına işaret etmektedir. Örneğin İmam Hatip Okulları seçmeli ders yönetmeliğine göre projeyi uygulayan okullarda 9 saat seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi okutulmasına imkân sağlanmışken, Kur'an kursu öğretmenleri ve imam hatiplerin halen haftada 8 saatten fazla derse girmeleri mevzuat dışı uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Hafızlık sınıfları için 9 ders saati Kur'an-ı Kerim Dersi tanımlanabilmekte ancak dersin hocasına (çoğunlukla müftülük personeli) 8 ders saati tanımlanabilmektedir.³² Bu çelişkili durum katılımcılar tarafından yöneticileri zor durumda bırakan, güncellenmesi gerekli bir yönetmelik maddesi olarak ifade edilmiştir.

Bununla birlikte Hafız İHO'lardaki Kur'an-ı Kerim ders saati ile zorunlu dersler toplamı çok miktarda ders yükü olarak karşımıza çıkmaktadır. Haftada 24 saat Kur'an dersi alan hafızlık öğrencisi 21 saat de zorunlu akademik dersleri

³² Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde Uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar (DİBEF), Resmî Gazete 27298 (24 Temmuz 2009), Kanun No. 2009/15215, md. 7.

aldığında haftada 45 saat ders yükü oluşmaktadır. Bu durum sosyal ve kültürel etkinliklere ve motivasyon ihtiyacına yönelik programlara katılmak için yeterli zaman bırakmamaktadır.

Alan bilgisi yeterliliğine işaret eden bulgulara göre yöneticilerin %45,5'i proje uygulayan kurumlarda görev yapan hafızlık eğitimcilerinin yeterli alan bilgisine sahip olduğuna tamamen katılmaktadır. %54,5'i de eğitimcilerin yeterli olduğuna kısmen katılmaktadır. Ankete katılan yöneticilerin %72'si Kur'an kursu öğreticileri ile projeyi yürütürken sadece %18'i kurumun kadrosundaki meslek dersleri öğretmenleriyle hafızlık eğitimi vermektedir.

Proje yöneticilerinin %81,8'i uygulayıcılar arasında bilgi ve tecrübe paylaşımı ile iş birliği olduğunu düşünmektedir. Hafızlık eğitimi süreçlerindeki bu hassasiyet, İslam'ın ilk medreselerinden itibaren yaygın olarak kabul gören istişare ve tecrübe paylaşımının öneminin sürdürüldüğünü akıllara getirmektedir.

Eğitmenlerin pedagojik formasyonuna ilişkin bulgularda katılımcıların %27,3'ü hafızlık eğitimcilerinin yeterli formasyona sahip olmadığı düşüncesini paylaşmıştır. %45,5'i eğitimcilerin pedagojik formasyona sahip olduklarına tamamen katılırken, %27,3'ü kısmen yeterli pedagojik formasyona sahip olduğunu düşünmektedir. Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi öğrencisine rehberlik yapması beklenen eğitmenin pedagojik formasyondan yoksun oluşu ele alınması gereken bir problemdir. Bu kapsamda hafızlık eğitimi veren eğitimciler, hizmet içi eğitim kapsamında alana özel formasyon programlarıyla desteklenebilir. Bununla birlikte yöneticilerin %72'i projede başarısızlık nedeninin motivasyon kaybı ve danışman desteğinde eksiklik olduğu görüşünü ifade etmeleri kendilerinin rehberliğe ihtiyaç duyduklarının bir diğer ifadesidir.

Araştırmada en dikkat çekici bulgulardan biri katılımcıların, hafızlık projesi öğrencisinin akademik başarısında artış gözlendiğini ifade etmeleridir. Yöneticilerin %45,5'i akademik başarının arttığına tamamen katıldığını ifade etmiştir. Hafızlık öğrencisinin Matematik, Fen, Türkçe gibi zorunlu akademik derslerdeki başarısı kademeli olarak artmaktadır. Yöneticilere göre bir yıl ara verdikten sonra yedinci sınıfta örgün eğitime dönen öğrenci uyum sorunu yaşamamaktadır. Her ne kadar Hafız İHO programının uygulamasının henüz çok yeni oluşu; programdan mezun olanların sayısının çok sınırlı oluşu ve liseye geçiş sınavlarındaki başarıyı ya da performansı ölçmek için yeterli araştırma yapılmamış olmasına rağmen yöneticiler, yedinci sınıfla beraber başlayan liselere

geçiş sürecinde herhangi bir olumsuz tesir gözlemediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların yalnızca %9,1'i projenin liselere geçiş sürecini olumsuz etkilediğini/etkileyeceğini düşünmektedir. İslam ülkelerinde hafızlık modelleri bölümünde değindiğimiz gibi Malezya Tahfiz kurumları ile ilgili yapılan araştırma verilerine göre de araştırmacılar, Kur'an'ı ezberlemenin ezberleyenler üzerinde akademik sicil açısından büyük bir olumlu etki yarattığı sonucuna ulaştıklarını ifade etmişlerdir.³³

Aynı şekilde Pakistan'daki Shaheed Benazir Bhutto Women University Psikoloji Bölümünde yapılan bir akademik çalışma³⁴ verilerine göre de Kur'an-ı Kerim'i ezberlemek kesinlikle hâfızların akademik başarısında ve sosyal ve kültürel hayatında belirgin bir iyileşme sağlamaktadır. Sonuçlar, hafızların hafızlık öncesi ve sonrası akademik performansında olumlu yönde belirgin bir fark olduğunu göstermektedir. Bunlar bizim araştırma sonuçlarımızla uyumaktadır.

Katılımcıların sadece %9,1'inin Hâfız İHO öğrencilerinin akademik kariyerlerini İmam Hatip Lisesi dolayısıyla İlahiyat/İslami İlimler alanında sürdürmeyi hedeflediklerini ifade etmesi dikkat çekicidir. Bu sonuçlar İHO öğrencilerinin İHL tercih etmede düşük oranlarda kalması³⁵ hafızlık programına katılan öğrencilerin akademik hedeflerinin çeşitliliği bakımından aynı şekilde üzerinde tartışılacak önemli sonuçlardan biridir.

Hafız İHO projesi, Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberletmek üzere programlanmıştır. Ancak, istisnai olarak, akademik eğitimle birlikte Kur'an'ın tamamının ezberlenmesinin güç oluşundan hareketle kısmi hafızlık hedefleri belirlenmesinin uygunluğu konusunda yöneticilerin %55'i olumlu görüş beyan etmişlerdir. Kısmi ve kademeli hafızlık hedefi koymanın proje uygulayıcıları ve öğrenci açısından pozitif sonuçlar doğuracağı ifade edilmiştir. Süreç esnasında zorunlu olarak ortaya çıkan bu ihtiyacın, projeye dahil olan öğrencilerin farklı yetenek ve potansiyellere sahip olduğunu ve her birinin hıfzını kamilen yapamayacağı varsayıldığında başarısızlık duygusunu yaşamamaları ve

³³ Mustafa Al Hafız Muahidi, vd. "Descriptive Qualitative Teaching Method of Memorization in The Institution of Tahfiz Al-Quran Wal Qiraat Pulai Condong and the Students' Level of Academic Excellence", *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 7/1 January 2016: 79-85.

³⁴ Nawaz, Nazia - Jahangir, Syeda Farhana, "Effects of Memorizing Quran by Heart (Hifz) On Later Academic Achievement". *Jurnal of Islamic Studies and Culture*. 3/1 June 2015: 58-64.

³⁵ Şuayip Özdemir, Tuncay Karateke, "Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elâzığ Örneği)" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45 (Aralık 2018) 5-33.

gerçekleştirilebilir hedefler peşinde motivasyonlarını devam ettirebilmeleri bakımından kaçınılmaz görünmektedir.

Yöneticilerin veli algısına yönelik değerlendirme bulgularına göre hafızlık öğrencisinin velisi; projenin amaç, kapsam ve işleyişine dair gerekli düzeyde bilgilendirilmiştir. Katılımcıların yalnızca %9'una göre veli beklentisi karşılanamayacak, %63'üne göre ise kısmi olarak karşılanacaktır. Bu veriler ışığında kısmi ve kademeli hafızlık hedeflerini projeye dahil etmenin gerekliliği göze çarpmaktadır. Nitekim, İslam coğrafyasında hafızlık modellerinde kısmi ve kademeli hafızlık yönteminin yaygın olarak uygulandığı ve başarılı sonuçlar alındığı bilinmektedir.

Katılımcıların tamamı projenin uygulanması ve sürdürülmesi aşamasında veli desteğinin yeterli düzeyde olmadığını düşünmektedir. Veli talep ve beklentilerinin oldukça yüksek olduğu araştırma sonuçlarına yansıyan bu projede veli desteğinin yetersizliği bulgusu ileri değerlendirme ve planlamalar açısından önem arz etmektedir. Projede veli beklentisinin yüksek, desteğinin ise yetersiz oluşu uygulayıcılar ve öğrenci açısından olumsuz bir etkidir. Bununla birlikte yöneticilerin %18'ine göre veliler, projenin amaç, hedef ve kapsamından haberdar olmaması ve veli beklentilerinin %74 oranında karşılanamayacak olduğunu düşünmeleri projenin, öğrenci kabulünden, hafızlık modellerine ve öğrenci rehberliğine kadar çok yönlü revizyona ihtiyaç duyduğunun bir işareti kabul edilebilir.

Hafız İHO projesinin uygulanması esnasında karşılaşılan önemli aşamalardan biri de hafızlık komisyonu tarafından yapılan ölçme değerlendirmelerde başarılı olmaktır. Mülakatta başarılı olan öğrenciler sonraki aşamaya geçme hakkı kazanmaktadır. Mülakatta başarılı olamayan öğrenciler ise projeden ayrılmakta veya kurum değiştirmek durumunda kalmaktadır. Ankete katılan yöneticilerin %27'si projeden ayrılmak durumunda kalan öğrencilere psikolojik destek verildiğini belirtirken, %54' ü herhangi bir destek çalışmalarının olmadığını, buna imkân ve kadrolarının uygun olmadığını söylemiştir. Hafızlık eğitimi bir şekilde kesilen öğrencilerin birçok problem yanında özellikle yetersizlik duygusuyla başa çıkabilmeleri için nitelikli psikolojik desteğe ulaşmaları önemlidir. Bu durumda hafızlık programı uygulayan okulların rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yeterliği ve niteliği göz ardı edilmeyecek kadar önemlidir. Okulun rehberlik servisinde görev yapan rehberlik

öğretmenlerinin, hafızlık projesinin boyutları, planlamadan değerlendirmeye kadarki süreci ve proje bileşenlerinin rolleri gibi ilgili nosyon, formasyon bilgisine ve yeterliğine sahip olması hayati öneme sahiptir.

Hafız İHO projesi, okul yönetimi, ilçe müftülüğü ve bölgede hizmet veren yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle yürütülen bir eğitim hizmeti olduğundan projenin hedeflerine ulaşması için okul yönetimi başta olmak üzere tüm paydaşların yetkiyi ve sorumluluğu paylaşması esastır. Paydaş sivil toplum kuruluşlarının projeye ve proje kapsamındaki sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere desteği katılımcı görüşlerine göre beklenen düzeyde bulunmamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının desteği yeterli düzeydedir cevabı veren yönetici oranı %18'de kalmaktadır. Bu durumun uygulayıcıları süreçteki yükümlülükleri taşımada ve olası problemlere karşı çözüm üretmede yalnızlaştıracağı düşünülmektedir.

Öneriler

a. Hafız İHO programı yıllar içinde artarak yaygınlaşacak bir programdır. Bu kapsamda farklı evren ve örneklerde hafızlık eğitimcilerine, öğrencilerine, velilerine ve yöneticilerine ilişkin çok yönlü nicel ve nitel araştırmalar yapılmalıdır.

b. Projeyi başarıyla tamamlayan öğrencilerin lise ve üniversite tercihleri ile kariyer yönelimleri üzerine araştırma ve incelemeler yapılmalıdır.

c. Projeyi yarım bırakmış ve başarısız olarak tanımlanmış öğrenciler üzerine de araştırmalar yapılmalı, hazırlanan raporlar projeyi güçlendirici tedbirler olarak değerlendirilmelidir.

d. Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Eğitimi Uygulama Esasları, projeden ayrılmayı gerektiren durumlar ve yapılacaklar, ders yönetmeliğinin ilgili maddeleri projenin planlama ve uygulamasına imkân sağlamasına yönelik değişiklikleri, ders adetleri ve saatlerine yönelik iyileştirmeler, proje paydaşlarının yetki ve yükümlülükleri, Kur'an kursu öğreticilerinin görevlendirme saat sayısının artırılması gibi konular ihtiyaç odaklı güncellenebilir.

e. Öğrencilerin kapasite ve performans durumlarına göre, kısmi ve kademeli hafızlık müfredatları oluşturulabilir. Zaman zaman örneklerine

rastlandığı gibi, 30. cüz hafızlığı, Es-seb'ut-tival (uzun yedi sure) hafızlığı, muhtevasına göre belirlenmiş aşr-ı şerif hafızlığı vb. kısmi hafızlık müfredatları oluşturulabilir.

f. Eğiticilerin eğitimi kapsamında pedagojik formasyon yeterliğini ve hafızlık eğitimi yetkinliğini güçlendirici tedbirler alınabilir.

g. Projeyi başarıyla tamamlayan öğrencilerin MEB tarafından resmen belgelendirilmesi ve alanında bir üst kademe olan İHL'ye geçişlerinin kolaylaştırılmasının öğrenci ve veli motivasyonuna katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Açıkalın, Aytaç. *Toplumsal, Kuramsal ve Teknik Yönleriyle Okul Yöneticiliği*. Ankara: Pegem Yayınları, 2016.
- Akyüz, Vecdi. *Bütün Yönleri ile Asr-ı Saadette İslam*. İstanbul: Beyan Yayınevi, 1994.
- Arabacı, Caner. *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*. Konya: Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yay., 1998.
- Ata, Mehmet Mahfuz. "Kur'an Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (Haziran 2013), 167-189.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Türkiye Eğitim Sistemi*. Ankara: Gül Yayınları, 1993.
- Bozkurt, Nebi. "Darül-Kurra" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/ 543-545. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an Tarihi*, İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1997.
- DİBEF, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde Uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar (15215), Resmî Gazete 27298 (24 Temmuz 2009). Erişim 12 Mayıs 2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090724>.
- Doğan, Recai. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar". *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı* (İzmir 4-6 Aralık 1998 Tebliğler), ed. Fahri Unan-Yücel Hacaloğlu. 1/227-288. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1999.
- Er, Hamit. *Osmanlı Devleti'nde Çağdaşlaşma ve Eğitim*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999.
- Kazıcı, Ziya. "Bir Eğitim Kurumu Olarak Darul-Kurra, Kur'an Kurslarında Eğitim". *Öğretim ve Verimlilik*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*. İstanbul: Bilge Yayınları, İstanbul. 2004.
- Kazıcı, Ziya. *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Koç Mehmet Akif. "Kur'an Kıraatinde Türklere Özgü Mahalli Okuyuş Sorunu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 51/2 (Ağustos, 2010), 79-91.
- Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1989.
- Köymen, M. Altay. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1992.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. çev. M. Hamdi Yazır. İstanbul: Temel Neşriyat, 2000.
- MEB, *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Eğitimi Uygulama Esasları Belgesi*, Ankara, 2016.
- Muhaidi, Mustaffa Al Hâfiz vd., "Descriptive Qualitative Teaching Method of Memorization in The Institution of Tahfiz Al-Quran Wal Qiraat Pulai Condong and the Students' Level of Academic Excellence". *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 3/1 June 2015: 58-64
- Nawaz, Nazia - Jahangir, Syeda Farhana. "Effects of Memorizing Quran by Heart (Hifz) On Later Academic Achievement". *Jurnal of Islamic Studies and Culture*. 3/1 June 2015: 58-64.

- Özdemir, Şuayip & Karateke, Tuncay. “Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elazığ Örneği) “*Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Aralık, 2018), 5-33.
- Sofuoğlu, Mehmet. *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989.
- Şahin, Hatice. *İslam Kültür Geleneğinde ‘Kur’an Hıfzı’ Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, Doktora Tezi, Ankara 2012.
- Türkmen, Şükrü. *Okullarda Yönetim Etkinlikleri*. Ankara: Asil Yayınları, 2003.
- Varol, Bahauddin. “Hülefa-i Raşidin Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”. *Necmettin Erbakan Ü.İ.F.Dergisi*, 11/11 (Kasım 2000) 157-186.
- Yıldız, İlhan. “Hz. Peygamberin Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları”. *Yüzüncü Yıl Ü.İ.F. Dergisi* 2/2 (1998), 27-45.
- Yılmaz, Nazif. *Kur’an Öğretiminde Temel İlkeler ve Yöntem-Teknikler*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.